

WIESŁAW PRZYGODA

DUSZPASTERSTWO UCHODźCÓW W ŚWIEŁLE WYTYCZNYCH STOLICY APOSTOLSKIEJ Z 2013 ROKU

Ogromna fala migracyjna, która dotarła w 2015 roku i wciąż dociera do Europy, jest wielkim wyzwaniem dla państw i organizacji międzynarodowych, ale także dla Kościoła. Problemy uchodźców wymagają niewątpliwie holistycznych rozwiązań, co jest możliwe tylko przy współpracy Kościoła z władzami państw przyjmujących i państw pochodzenia uchodźców, a także z instytucjami międzynarodowymi. Jednak Kościół zobowiązany jest przede wszystkim do zorganizowania specjalnego duszpasterstwa uchodźców wszędzie tam, gdzie wśród uchodźców są wyznawcy Chrystusa, a także do poszukiwania nowych form dialogu i współdziałania z ludźmi wyznającymi inne niż chrześcijaństwo religie. Duszpasterstwo uchodźców¹ według kryteriów przyjętych w teologii pastoralnej mieści się wśród wielu form duszpasterstwa nadzwyczajnego². Oznacza to, iż tego rodzaju działalność zbawcza jest zaadresowana do konkretnej grupy adresatów, która nie może – przynajmniej w pewnym okresie czasu – w wystarczającym stopniu korzystać z dostępnej oferty duszpasterstwa zwyczajnego,

Ks. prof. dr hab. WIESŁAW PRZYGODA – kierownik Katedry Teologii Pastoralnej Społecznej, dyrektor Instytutu Teologii Pastoralnej i Katechetyki na Wydziale Teologii Katolickiego Uniwersytetu Lubelskiego Jana Pawła II; e-mail: przygoda@kul.pl

¹ Uchodźca to osoba, która przebywa poza krajem swego pochodzenia i ma uzasadnioną obawę przed prześladowaniem w tym kraju ze względu na rasę, religię, narodowość, poglądy polityczne lub przynależność do określonej grupy społecznej. Por. Konwencja Dotycząca Statusu Uchodźców (Konwencja Genewska), 28.07.1951, Dz. U. z 1991 r., nr 119, poz. 515; Protokół Dotyczący Statusu Uchodźców (Protokół Nowojorski), 31.01.1967, Dz. U. z 1991 r. Nr 119, poz. 517.

² Por. R. KAMIŃSKI, *Duszpasterstwo nadzwyczajne*, w: *Leksykon teologii pastoralnej*, red. R. Kamiński, W. Przygoda, M. Fiałkowski, Lublin: Towarzystwo Naukowe KUL 2006, s. 209-212.

realizowanego w strukturach parafialnych Kościoła. Sobór Watykański II skierował do biskupów polecenie, iż „specjalną troską należy otoczyć tych wiernych, którzy ze względu na warunki życia nie mogą dostatecznie korzystać ze wspólnej i zwykłej opieki duszpasterskiej proboszczów lub w ogóle są jej pozbawieni” (DB 18).

Konieczność zorganizowania duszpasterstwa uchodźców w tych środowiskach, w których oni po prostu są, nie budzi wątpliwości. Kościół zdobył historyczne doświadczenie troski o uchodźców, którzy zazwyczaj należeli do chrześcijańskiego kręgu kulturowego i religijnego. Współcześnie jednak nie lada wyzwaniem dla Kościoła w Europie i w Polsce jest podjęcie troski duszpasterskiej o ludzi nie tylko odmiennych kulturowo, etnicznie i religijnie, lecz niekiedy nawet wrogo nastawionych do chrześcijan w krajach swego pochodzenia³. Niemiecki socjolog O. Fuchs nazywa „kwadraturą koła” próbę odpowiedzenia na wszelkie roszczenia tak zróżnicowanych kulturowo i religijnie ludzi. Uważa jednak, iż współczesny wzmożony ruch migracyjny – mający miejsce przecież nie tylko w Europie, lecz także w innych częściach globu – jest wyzwaniem i szansą dla Kościoła, by poszukiwać nowych form dialogu i współdziałania z wyznawcami religii niechrześcijańskich, a nawet z ludźmi niewierzącymi w Boga⁴.

Problem podjęty w tym opracowaniu można wyrazić w pytaniu: w jaki sposób organizować duszpasterstwo uchodźców odmiennych kulturowo i religijnie, by nie utracić swojej chrześcijańskiej tożsamości⁵, zachować przyjęte w Kościele zasady dialogu ekumenicznego i międzyreligijnego a zarazem odpowiedzieć w sposób ewangeliczny na ewidentne potrzeby egzystencjalne i duchowe uchodźców? Odpowiedź na to pytanie wymagałaby głębokiego namysłu i opracowania przynajmniej dużej rozprawy naukowej, co z oczywistych względów nie jest możliwe w krótkim artykule. A zatem powyższy problem zostanie tutaj zasygnalizowany po to, by następnie pokazać możliwości jego rozwiązania w świetle wytycznych duszpasterskich ogłoszonych w 2013 roku przez dwie dykasterie Stolicy Apostolskiej⁶.

³ Por. W. CISŁO, *Imigranci u bram. Kryzys uchodźczy i męczeństwo chrześcijan XXI w.*, Kraków: Biały Kruk 2017.

⁴ Por. O. FUCHS, „Wenn Fremde bei dir in eurem Land leben...“ (*Lev 19,33-34*). *Zukünftige Herausforderungen durch die aktuelle Migrationsbewegung*, „Theologie der Gegenwart” 60 (2017), nr 1, s. 47-71.

⁵ Por. Ch. MANDRY, *Zur „christlichen Identität“ Europas in Zeiten der Migration*, „Theologie der Gegenwart” 59 (2016), nr 3, s. 162-172.

⁶ Papieska Rada ds. Migrantów i Podróżnych, Papieska Rada *Cor Unum*, *Przyjęcie Chrystusa w uchodźcach i przymusowo przesiedlonych. Wytyczne duszpasterskie*, Watykan 2013 [dalej cyt.: PChU]. Należy zaznaczyć, iż 17 sierpnia 2016 roku papież Franciszek na mocy motu proprio

1. PODSTAWY TEOLOGICZNE DUSZPASTERSTWA UCHODźCÓW

W Kościele nikt nie może czuć się obcym, gdyż gromadzi on ludzi „z każdego narodu i wszystkich pokoleń, ludów i języków” (Ap 7, 9). Jednak w kontekście zachodzących zmian w poszczególnych społeczeństwach oraz w skali globalnej, a zwłaszcza w sytuacji dużej mobilności ludzi może pojawić się poczucie wyobcowania. Takie poczucie może zrodzić się w sercach migrantów, a szczególnie uchodźców, którzy nie z własnej woli, lecz z konieczności zdecydowali się na emigrację. Kościół jest powołany do tego, by głosić Ewangelię miłości i pokoju, także wobec osób zmuszonych do emigracji⁷. Co więcej, „uchodźcy i inni przymusowi przesiedleńcy byli, są i zawsze będą w sercu Kościoła”⁸. Podkreśla to papież Franciszek, iż „Kościół bez granic, matka wszystkich, szerzy w świecie kulturę przyjmowania i solidarności, zgodnie z którą nikogo nie wolno uważać za niepotrzebny, będącego nie na swoim miejscu czy do odrzucenia”⁹.

W świetle wytycznych Stolicy Apostolskiej podstaw duszpasterstwa uchodźców można doszukać się już w natchnionych tekstach Starego Testamentu¹⁰. Kodeksy etyczne narodu wyprowadzonego „silną ręką Jahwe” z niewoli egipskiej nakazywały przyjęcie cudzoziemców (Kpł 19, 34), chociaż istniały już wówczas obawy, iż relacje z cudzoziemcami mogą doprowadzić do utraty religijnej czystości, a w konsekwencji także tożsamości narodowej (por. Pwt 7, 1-6; 13, 6-9). Mimo to prawo zabraniało uciskać, wyzyskiwać lub dyskryminować cudzoziemców. Jeśli zostali przyjęci do społeczności narodu wybranego, mieli być traktowani w taki sam sposób, jak Izraelici (por. Pwt 24, 14. 17; 27, 19). Prawo zobowiązywało nawet do społecznego wsparcia cudzoziemców na równi z sierotami i wdowami (por. Pwt 24, 17-22).

Niedoścignionym wzorem dla duszpasterzy wszystkich czasów pozostaje Jezus Chrystus, który szczególną troską otaczał dzieci, chorych, a także cudzoziemców. Ewangelista Łukasz opisuje spotkanie Jezusa z cudzoziemcem. Miało

„Humanam progressionem” powołał Dykasterię na rzecz Służby Integralnego Rozwoju Człowieka, mianując jej prefektem kardynała Petera Kodwo Appiah Turksona. Nowa dykasteria powstała z połączenia dotychczasowych Rad Papieskich: *Iustitia et Pax*, *Cor Unum*, Rady ds. Duszpasterstwa Migrantów i Podróżujących oraz Rady ds. Duszpasterstwa Pracowników Służby Zdrowia i rozpoczęła działalność 1 stycznia 2017 roku.

⁷ PChU 15.

⁸ PChU 16.

⁹ FRANCISZEK, „Kościół bez granic matką wszystkich”. *Orędzie na Światowy Dzień Migranta i Uchodźcy 2015 r.*, 3.09.2014, „L'Osservatore Romano” (pol.) 35 (2014), nr 10, s. 4 [dalej cyt. OsRomPol].

¹⁰ PChU 19-20.

to miejsce po uzdrowieniu dziesięciu trędowatych, z których tylko jeden powrócił, aby Mu podziękować. Był to właśnie cudzoziemiec – Samarytanin. Jezus zdziwiony, że tylko ten cudzoziemiec okazał Mu wdzięczność, pochwalił jego wiarę (Łk 17, 19). Jeszcze bardziej ten pozytywny stosunek do obcych pokazał Jezus w przypowieści o dobrym Samarytaninie (Łk 10, 30-37).

W starożytności chrześcijanie bardzo cenili cnotę gościnności. W przybyszach dostrzegali Chrystusa, który przychodzi i kołacze do drzwi ludzkich serc (por. Ap 3, 20). W starożytnym Rzymie chrześcijanie zasłynęli tym, iż zbierali i przyjmowali do swoich domów wyrzucane przez pogańskich rodziców żywe noworodki, na co zezwalało ówczesne prawo rzymskie. Rozwijane od IV wieku w Egipcie diakonie, w Azji Mniejszej ksenodochia, a na Zachodzie hospicja służyły przyjmowaniu nie tylko chorych, lecz także pielgrzymów, podróżnych i cudzoziemców. Założyciele pierwszych zakonów przywiązywali dużą wagę do tego, aby wspólnoty zakonne były zatroskane o podróżnych i pielgrzymów¹¹. Począwszy od VIII wieku, obok diakonii biskupich i hospicjów zakonnych, Kościół rozwijał system szpitali parafialnych, które obok troski o chorych spełniały także funkcję schroniska dla podróżnych i cudzoziemców. Niektóre z nich przetrwały do XVIII wieku. Troska Kościoła o ubogich, w tym także o podróżnych, pielgrzymów i cudzoziemców, zmieniała się pod względem organizacyjnym na przestrzeni wieków, ale przetrwała do obecnych czasów jako istotny element chrześcijaństwa¹².

Zarówno argumenty biblijne, jak i doświadczenie historyczne Kościoła potwierdza ponadczasowy i niezbywalny charakter troski Kościoła o przybyszów i uchodźców. Przypowieść o dobrym Samarytaninie uwydatnia uniwersalny charakter miłosierdzia chrześcijańskiego, dla którego nie ma barier narodowych, rasowych czy religijnych¹³. Potwierdza to prawdę o Kościele, który jest powszechny, tzn. posłany do wszystkich ludzi, i pełni uniwersalną misję zbawienia. W celu realizacji tej misji wobec uchodźców politycznych, przesiedleńców i ofiar handlu ludźmi zachodzi potrzeba organizacji nadzwyczajnego duszpasterstwa, sprofilowanego na działalność zbawczą w ich środowisku¹⁴. Jak wskazuje papież

¹¹ Niektóre reguły mnisz precyzowały sposób przyjmowania podróżnych i gości. Pieczę nad nimi sprawowali wyznaczeni zakonnicy lub zakonnice w pomieszczeniu specjalnie do tego celu przygotowanym, zwanym ksenodochium lub hospicjum. Chodziło o to, by życie kontemplacyjne nie było zbyt zakłócanie. Niektóre reguły troskę o gości rezerwowały samemu przełożonemu klasztoru. B. DEGÓRSKI, *Uczynki miłosierdzia w świetle starożytnych reguł mnisz*, „Vox Patrum” 16 (1996), z. 30-31, s. 264.

¹² PChU 24.

¹³ Por. E. MACK, *Muss Barmherzigkeit grenzenlos sein? Humanität gegenüber Migranten als ethisches Dilemma*, „Theologie der Gegenwart” 59 (2016), nr 3, s. 173-188.

¹⁴ Por. PChU 82-117.

Franciszek, misją Kościoła jest kochać Jezusa Chrystusa, „zwłaszcza w ludziach najuboższych i opuszczonych; do nich niewątpliwie należą migranci i uchodźcy”¹⁵.

2. FUNDAMENTALNE ZASADY TROSKI DUSZPASTERSKIEJ O UCHODźCÓW

Watykańskie wytyczne z 2013 roku dotyczące troski pastoralnej o uchodźców na pierwszym miejscu wymieniają zasadę poszanowania godności ludzkiej. Chrześcijańska wizja człowieka odwołuje się do stworzenia go na obraz i podobieństwo Boże (Rdz 1, 26-27), z czego wynika niepodważalna, bezwarunkowa i równa godność wszystkich ludzi. Chrześcijanie w każdym kontekście historycznym i kulturowym powinni tej zasady przestrzegać. Każda bowiem osoba „posiada nieocenioną wartość, jest cenniejsza niż wszystkie rzeczy, zaś miarą wartości każdej instytucji jest to, czy zagraża ona życiu i godności człowieka, czy je ubogaca”¹⁶. W powyższym kontekście jest sprawą oczywistą, iż również „każdy emigrant jest osobą ludzką, która – jako taka – ma niezbywalne i podstawowe prawa, które powinni szanować wszyscy i w każdej sytuacji”¹⁷.

Na straży godności ludzkiej w katolickiej nauce społecznej stoi m.in. zasada pomocniczości, którą Kościół powinien stosować także w swojej trosce o uchodźców. Zasada ta zobowiązuje do „uzupełniającej pomocy” większych społeczności w stosunku do mniejszych, a wszystkie społeczności – względem osoby ludzkiej, która jest źródłem, fundamentem i celem wszelkiego życia społecznego (por. KDK 25). Zasada pomocniczości, określana również jako zasada subsydiarności (łac. *subsidium* – pomoc, dobrowolna ofiara, obrona), personalizmu, podmiotowości, wolności, praw człowieka, ma aspekt negatywny i pozytywny. Pierwszy polega na poszanowaniu inicjatywy, kompetencji i odpowiedzialności oraz zagwarantowaniu autonomii i wolności działania osób w stosunku do społeczności, a społeczności mniejszych w stosunku do społeczności większych. W aspekcie pozytywnym zasada pomocniczości wzywa do świadczenia pomocy tam, gdzie jest ona konieczna. Nie chodzi jednak o pomoc stałą, lecz doraźną, umożliwiającą jednostce lub mniejszej społeczności samodzielną realizację własnych celów w przyszłości. Tego rodzaju pomoc określa się zwykle jako „pomoc dla

¹⁵ FRANCISZEK, *Kościół bez granic matką wszystkich*, s. 4.

¹⁶ PChU 25.

¹⁷ BENEDYKT XVI, *Encyklika „Caritas in veritate”*, 29.06.2009, nr 62.

samopomocy”¹⁸. Chodzi o to, by nie uczyć człowieka bierności i pozbawiać go współodpowiedzialności za swój los.

W odniesieniu do uchodźców należy także respektować społeczną zasadę solidarności. Zasada ta opiera się na jedności rodzaju ludzkiego powiązanego różnymi zależnościami, które domagają się pełniejszego zespolenia między ludźmi w braterstwie i miłości¹⁹. Zasada solidarności jest kluczową zasadą charytatywnego działania Kościoła, ponieważ wypływa z poczucia odpowiedzialności za innych oraz wzywa do współczucia, towarzyszenia w nieszczęściu bliźniego, świadczenia konkretnej pomocy, a nade wszystko wymaga zaangażowania we wszechstronny rozwój potrzebujących pomocy osób i grup społecznych zarówno w społeczności narodowej, jak i w skali ogólnoswiatowej. Solidarność uświadamia ludziom, że wszyscy znajdują się „w tej samej łodzi” i od zdolności współdziałania ze sobą zależy szczęście wszystkich i każdego. Solidarność skłania do wchodzenia w położenie innych, angażowania się w rozwiązywanie ich problemów, dlatego jest funkcją wzajemnej identyfikacji²⁰.

Solidarność wzywa do opowiedzenia się po stronie słabych i ubogich, a takimi są w obcym kraju uchodźcy. Trzeba ich przyjąć i w miarę możliwości zadbać, by nie czuli się odizolowani z powodu nietolerancji i obojętności. Zdaniem papieża Franciszka w obliczu tragedii, w których ginie choćby jedno życie ludzkie, obojętność, bierność i milczenie otwierają drogę do współwiny. Natomiast „troska o dobre relacje osobiste i zdolność do przewycięzania uprzedzeń i lęków są istotnymi czynnikami w pielęgnowaniu kultury spotkania”²¹. Solidarność stawia konkretne wymagania także uchodźcom. Mają oni obowiązek pełnego szacunku zachowania i otwarcia na kraj, który ich przyjmuje, a także wiernego respektowania jego praw. Solidarność nie znosi zatem wymogu zachowania porządku, legalności i bezpieczeństwa społecznego, lecz nakazuje łączyć to z chrześcijańskim powołaniem do gościnności i miłosierdzia okazywanego w konkretny sposób²².

Solidarność jest nie tylko zasadą życia społecznego, lecz także postawą i cnotą chrześcijańską (SRS 40). Łatwo być solidarnym w imię wspólnych interesów,

¹⁸ Por. H. POMPEY, P. S. ROB, *Kirche für andere. Handbuch für eine diakonische Praxis*, Mainz: Matthias-Grünewald 1998, s. 321-347.

¹⁹ W. PIWOWARSKI, *Zasada solidarności*, w: *Słownik katolickiej nauki społecznej*, red. W. Piwowarski, Warszawa: Instytut Wydawniczy Pax 1993, s. 198.

²⁰ W. PRZYGODA, *Posługa charytatywna Kościoła w Polsce. Studium teologiczno-pastoralne*, Lublin: Wydawnictwo KUL 2004, s. 117.

²¹ FRANCISZEK, „Kiedy milczenie staje się współwiną”. *Orędzie na Światowy Dzień Migranta i Uchodźcy 2016 r.*, 12.09.2015, OsRomPol 36 (2015), nr 10, s. 11-12.

²² PChU 29.

ideałów, wyznania czy religii. Nie wymaga większego wysiłku moralnego solidarność oparta na wspólnym pochodzeniu i przynależności rodzinnej, etnicznej lub narodowej. Natomiast siły duchowej i moralnej, a przez to także pracy nad sobą, wymaga postawa solidarności z tymi, którzy myślą inaczej, wierzą w innego Boga, mają inne pochodzenie i odmienną tradycję kulturową²³. Solidarność społeczna ma niewiele wspólnego z sympatią czy współczuciem, jest raczej stylem życia, sposobem działania zarówno poszczególnych osób, jak i społeczności przez nich tworzonych.

Duszpasterstwo uchodźców nie może ograniczyć się tylko do doraźnych działań w skali Kościoła lokalnego. Konieczne jest rozwijanie współpracy międzynarodowej i dążenie do usunięcia przyczyn wymuszonej emigracji w krajach pochodzenia²⁴. Opuszczanie własnego domostwa i środowiska zamieszkania jest bowiem zawsze wielkim cierpieniem dla uchodźcy i jego rodziny. Dlatego zadaniem Kościoła jest oddziaływanie na opinię publiczną w skali globalnej, by wymusić takie zmiany polityczne, gospodarcze i ekonomiczne, które umożliwią pokojową egzystencję i pomyślny rozwój wszystkim ludom i narodom w miejscu swego zamieszkania. Poważną obrazą Boga nazwał św. Jan Paweł II sytuację, w której poszczególne osoby lub grupy ludzi są zmuszone do ucieczki z własnej ziemi i szukania schronienia gdzie indziej. Dramat uchodźców wymaga od społeczności międzynarodowej zaangażowania w przeciwdziałanie powstającym konfliktom, a także we wprowadzanie i wzmacnianie sprawiedliwości i solidarności w społecznościach lokalnych²⁵. Solidarność domaga się uznania faktu, iż jako rodzina ludzka jesteśmy wszyscy od siebie współzależni. Skuteczna odpowiedzialność i podział ciężaru między wszystkie państwa są niezbędne do promowania pokoju i stabilności w świecie²⁶.

3. PODMIOT DUSZPASTERSTWA UCHODźCÓW

W świetle wytycznych Stolicy Apostolskiej z 2013 roku podmiotem duszpasterstwa uchodźców są: parafia, zarówno personalna, jak i terytorialna, specjalna misja dla uchodźców (*missio cum cura animarum*), zgromadzenia za-

²³ A. BAUMGARTNER, *O solidarne społeczeństwo. Dokument społeczny Kościołów w Niemczech*, „Społeczeństwo” 8 (1998), nr 2, s. 315.

²⁴ FRANCISZEK, „Nieletni migranci, bezbronni i bez głosu”. *Orędzie na Światowy Dzień Migranta i Uchodźcy 2017 r.*, 8.09.2016, OsRomPol 37 (2016), nr 11, s. 6.

²⁵ JAN PAWEŁ II, *Przemówienie na Anioł Pański*, 15.06.2003, OsRomPol 24 (2003), nr 10, s. 52; por. PChU 32.

²⁶ PChU 34.

konne, organizacje charytatywne, ruchy kościelne, stowarzyszenia i nowe wspólnoty religijne. Jednak tam, gdzie to jest konieczne ze względu na liczbę uchodźców, powinny zostać powołane krajowe i diecezjalne (lub eparchialne) struktury duszpasterstwa uchodźców²⁷.

Podstawową rolę w duszpasterstwie uchodźców i przymusowo przesiedlonych spełnia kapelan. Może on być wspierany przez zakonników, siostry zakonne i pomocników świeckich. Kapelan jest pierwszym podmiotem ze strony Kościoła, który staje wobec uchodźców i musi w pierwszej kolejności wzbudzić ich zaufanie. Nie jest to łatwe zadanie, zważywszy na traumatyczne przeżycia uchodźców wyniesione z kraju ich pochodzenia, a często także negatywne doświadczenia zebrane w drodze przesiedlenia. Trudno uprzedzająco przygotować się do posługi kapelana uchodźców, ale do tej posługi bez wątplenia konieczny jest wewnętrzny spokój i kreatywność²⁸.

Głównym miejscem posługi duszpasterskiej wobec uchodźców jest parafia²⁹. Już etymologia pojęcia „parafia” wskazuje, że jest ona miejscem czasowego przebywania pielgrzymów zmierzających do nieba, które jest prawdziwą ojczyzną wszystkich wierzących w Chrystusa. Stan tymczasowości pobytu w ojczyźnie ziemskiej powinien skłonić serca parafian do wspomżenia ludzi przybywających z innej ziemskiej ojczyzny. Jeżeli na danym terytorium uchodźców jest mało, to mogą być dołączeni do najbliższej parafii terytorialnej jako członkowie pozaterytorialni (*outstations*). Jeśli natomiast są większe obozy dla uchodźców, biskup miejscowy może utworzyć dla nich specjalną misję duszpasterską lub nawet nową parafię personalną³⁰.

²⁷ PChU 89.

²⁸ PChU 90.

²⁹ Termin „parafia” pochodzi od greckiego słowa *paroikia* (łac. *parochia*), wywodzącego się od czasownika *paroikein* (mieszkać obok) i rzeczownika *paroikos* (sąsiad; obcy, który osiedlił się w danej miejscowości). W greckiej wersji Starego Testamentu słowo *paroikos* oznaczało człowieka obcego, który zamieszkał w ziemi izraelskiej. Terminem tym byli określani także Żydzi w czasie pobytu w Egipcie. Oznacza on także ziemską wędrówkę Izraela (por. 1 Krn 29, 15). Nowy Testament i greccy Ojcowie Kościoła używają słowa *paroikia* na określenie obecnego stanu Kościoła na ziemi jako przebywania na obczyźnie, w odróżnieniu od właściwej ojczyzny w wieczności. Potwierdzają to słowa św. Piotra: „W bojaźni spędzajcie czas swego pobytu na obczyźnie” (1 P 1, 17). Od końca I wieku terminu *paroikia* używano na oznaczenie Kościoła istniejącego w danym miejscu. Był to ówczesny Kościół lokalny, zebrany wokół osoby biskupa. Por. R. KAMIŃSKI, *Parafia*, w: *Leksykon teologii pastoralnej*, red. R. Kamiński, W. Przygoda, M. Fiałkowski, Lublin 2006, s. 587.

³⁰ PChU 92; por. D. LIPIEC, *The Parish Pastoral Care and the Immigrants*, „Roczniki Teologiczne” 64 (2017), z. 6, s. 67-80.

W Kościele lokalnym biskup diecezjalny jest odpowiedzialny na budowanie wspólnoty na wzór pierwszej gminy w Jerozolimie (por. Dz 2, 42-44). Odnosi się to przede wszystkim do osób, które nie mogą w pełni skorzystać ze zwyczajnej opieki duszpasterskiej świadczonej w parafiach, a więc m.in. do uchodźców i przymusowo przesiedlonych (por. DB 18). W encyklice *Deus Caritas est* papież Benedykt XVI podkreślił, iż w rycie święceń biskupich kandydat „przrzeka wyraźnie, że w imię Pana będzie gościnnie i miłosierny dla biednych i wszystkich potrzebujących pocieszenia i pomocy” (DCE 32). Dlatego biskup jest pierwszym animatorem budowania Kościoła lokalnego jako rodziny Bożej, jako miejsca wzajemnej pomocy i służenia tą pomocą wszystkim potrzebującym wsparcia, nawet tym, którzy pozostają formalnie poza Kościołem. Na barkach biskupów diecezjalnych spoczywa także odpowiedzialność za niezbędną współpracę pomiędzy „Kościołem macierzystym” a „Kościołem przyjmującym” uchodźców. Oba Kościoły są bowiem wezwane do tego, „aby utrzymać swoją specyficzną odpowiedzialność duszpasterską w duchu aktywnej i praktycznie wyrażonej komunii”³¹.

Ponieważ fundamentem troski pastoralnej o uchodźców jest pomoc charytatywna, ważnym podmiotem zaangażowania na tym polu są zakony i organizacje charytatywne. Kościół ma własne organizacje charytatywne, zwłaszcza Caritas, na poziomie międzynarodowym, krajowym, diecezjalnym i parafialnym, ale jest także otwarty na współpracę z organizacjami charytatywnymi innych Kościołów chrześcijańskich, innych religii czy świeckimi organizacjami humanitarnymi. Ważne w zakresie pomocy uchodźcom są wspólne przedsięwzięcia, przyjmujące niekiedy rozmiar potężnych ekonomicznie projektów międzynarodowych. Jednak warto przypomnieć, iż charytatywne organizacje katolickie obowiązuje wskazanie Benedykta XVI z motu proprio *Intima Ecclesiae natura*, że nie wolno współpracować, a nawet przyjmować ofiar pieniężnych od instytucji, których cele są sprzeczne z nauką Kościoła³². Podobne zasady postępowania powinny przyjąć instytuty życia konsekrowanego i stowarzyszenia życia apostołskiego³³. Wiele zadań w zakresie pomocy charytatywnej uchodźcom mogą i powinni podjąć wierni świeccy. Oni też mogą zaangażować się w formację ogółu społeczeństwa, by

³¹ PChU 91.

³² BENEDYKT XVI, *Motu proprio „Intima Ecclesiae natura”*, 11.11.2012, art. 10, § 3; por. W. PRZYGODA, *Budowanie komunii Kościoła dzięki świadectwu miłości w świetle motu proprio „Intima Ecclesiae natura”*, w: *Kościół – komunია i dialog. Księga pamiątkowa ofiarowana Księdzu Biskupowi Kazimierzowi Ryczanowi w 75. rocznicę urodzin*, red. P. Kantyka, J. Czerkawski, T. Siemieniec, Kielce: Jedność 2014, s. 327-338.

³³ PChU 104.

w obliczu pojawiających się uchodźców nie ulegało ono pokusie dyskryminacji, ksenofobii czy rasizmu³⁴.

4. FORMY DUSZPASTERSTWA UCHODźCÓW

Według watykańskich wytycznych z 2013 roku duszpasterstwo uchodźców i osób przymusowo przesiedlonych polega w pierwszej kolejności na przyjęciu i udzieleniu im gościnności. Uchodźców nie można traktować jak „przedmiot, przypadek czy obciążenie”, lecz trzeba w nich widzieć brata lub siostrę w wierze³⁵. Obcokrajowiec ma być przyjęty do wspólnoty miejscowego Kościoła i skierowany do takiego miejsca, w którym znajdzie „pokrępienie, szacunek, akceptację i przyjazną przystań”³⁶. Ważna na pierwszym etapie spotkania jest umiejętność słuchania. Chodzi o to, by cierpliwie wsłuchać się w niekiedy dramatyczną historię życia uchodźców, którzy nawet z czysto terapeutycznych względów potrzebują wyrzucić z siebie traumatyczne doświadczenia minionego czasu. Zazwyczaj stracili oni dorobek całego życia, odnieśli cielesne i psychiczne rany, niekiedy stracili bardzo bliskie osoby. Z takim balastem nie jest łatwo zaczynać nowe życie w obcym kraju.

Przyjmujący po wysłuchaniu – zazwyczaj kilkakrotnym – dramatycznych opowieści uchodźców powinni ich serca otworzyć na nowy świat i nowy etap życia. Do tego potrzeba postawy otwartości serca, by dzielić się z przybyszami swoim czasem i różnorodnymi dobrami. O. Fuchs proponuje podejmowanie wspólnych z uchodźcami przedsięwzięć socjalnych, by na tej drodze odnaleźć możliwe obszary do współdziałania³⁷. Na tym etapie swoistego dialogu z uchodźcami należy zaczynać od obdarowania ich niezbędnymi rzeczami, by następnie darować im swój czas, przyjaźń, a ostatecznie przekazać im największy skarb chrześcijaństwa, jakim jest Jezus Chrystus i jego zbawcze dzieło. Etap ewangelizacji jest niekiedy bardzo trudny, zwłaszcza gdy mamy do czynienia z wyznawcami islamu lub niewierzącymi w Boga. Ewangelizacja w odniesieniu do tych grup ludzi musi być pełna szacunku i pokory i winna respektować zasady wypracowane przez odpowiednie komisje czy to na poziomie Kościoła powszechnego, czy Kościoła lokalnego. Ważne w tym kontekście jest przypomnienie, że chrześcijanin

³⁴ PChU 108.

³⁵ PChU 82.

³⁶ PChU 83.

³⁷ O. FUCHS, „Wenn Fremde bei dir in eurem Land leben...“, s. 66-68.

ma zawsze prawo dzielić się z innymi ludźmi osobistym doświadczeniem wiary. Powinien zaś czynić to niezwykle delikatnie, z poszanowaniem wolności religijnej partnera dialogu, gdyż prawo do wolności religijnej zakorzenione jest w godności osoby ludzkiej (DWR 2). Kościół zawsze uczył, iż do wiary nikogo nie należy przymuszać (DWR 12), i wręcz zabraniał doprowadzania kogokolwiek do wiary niegodziwymi sposobami (DM 13). Kościół odrzuca także – jako obcą duchowi Chrystusa – wszelką dyskryminację czy prześladowanie z powodu rasy, koloru skóry, pochodzenia społecznego czy przynależności religijnej (DNR 5).

Duszpasterstwo uchodźców zakłada dążenie do wypełnienia wszystkich funkcji podstawowych Kościoła, których celem jest wprowadzenie człowieka do wspólnoty z osobami Boga Ojca, Syna i Ducha Świętego. Jest to jednak w pełni możliwe tylko w odniesieniu do osób ochrzczonych i pozostających całkowicie w komunii z Kościołem katolickim. W innych przypadkach duszpasterstwo musi zostać ograniczone do niektórych zakresów szerokiej misji Kościoła. Nie zawsze jest możliwe zapraszanie uchodźców na liturgię, zwłaszcza liturgię Eucharystii, a nawet na głoszenie Ewangelii Chrystusowej³⁸. Praktycznie nie ma natomiast żadnych ograniczeń w realizacji trzeciej funkcji podstawowej Kościoła, jaką jest diakonia charytatywna³⁹. Warto pamiętać, że współpraca ekumeniczna w zakresie charytatywnym polega nie tylko na przyjmowaniu darów z niekatolickich Kościołów i wspólnot chrześcijańskich, ale również wysyłanie darów do tych Kościołów i wspólnot, zwłaszcza poza granice Polski. W czasie klęsk żywiołowych Caritas Polska organizowała już wielokrotnie pomoc dla chrześcijan prawosławnych na Bałkanach i w Armenii, a także dla muzułmanów w Albanii, Czeczenii, Turcji, Mongolii, Iranie, buddystów w Nepalu i w innych krajach. Ten kierunek współpracy należy popierać w przyszłości, również w odniesieniu do uchodźców i osób przymusowo przesiedlonych⁴⁰.

Wspólnota chrześcijańska nie może jednak *a priori* ograniczać się do funkcji pomocy humanitarnej, ale zawsze powinna szukać możliwości dialogu w płaszczyźnie życia moralnego i duchowego człowieka⁴¹. Przyjęcie uchodźców jest

³⁸ O. Fuchs uważa wszelako, iż chrześcijanie powinni odkryć na nowo posiadane charyzmaty i zaprosić wyznawców Boga jedyne do wspólnej modlitwy, a nawet pewnych „międzyreligijnych rytuałów”. Postuluje przy tym, by nie rozumieć rytuałów religijnych w sposób sankcyjny i ekskluzywny, lecz w sposób inkluzywny. Podaje przy tym przykład procesji światła z okazji dnia św. Marcina w Erfurcie, w której bierze udział około 80% ludzi nieochrzczonych (tamże, s. 68-71).

³⁹ Por. A. KÜPPERS, P. SCHALLENBERG, *Flucht und Migration als Herausforderung christlicher Nächstenliebe*, „Theologie der Gegenwart” 59 (2016), nr 3, s. 189-201.

⁴⁰ W. PRZYGODA, *Budowanie komunii Kościoła*, s. 453.

⁴¹ Por. PChU 85.

szczególnym przejawem życia Ewangelią. Toteż „nowi przesiedleńcy z niechrześcijańskiej lub areligijnej kultury są uprzywilejowanymi adresatami ewangelizacji, jako nowi ubodzy, do których skierowane jest świadectwo Ewangelii”⁴². Poza nielicznymi przypadkami wrogości wobec Ewangelii Chrystusowej, przymusowi przybysze są raczej otwarci na słuchanie Radosnej Nowiny o zbawieniu, które jest w Chrystusie. Zadaniem duchownych i ich świeckich współpracowników jest zadbanie o religijną świadomość przybywających uchodźców. Watykańskie wytyczne stanowią, iż uchodźcom należy „zapewnić odpowiednią formację, ukazując przede wszystkim wartość świadectwa, nie wyłączając wyraźnego głoszenia Ewangelii i biorąc pod uwagę wszystkie sytuacje i okoliczności, w pełnym poszanowaniu każdej osoby”⁴³. Papież Franciszek dodaje, iż specjalistyczne duszpasterstwo migrantów musi być realizowane „z poszanowaniem ich kultur, formacji ludzkiej i religijnej, z której się wywodzą, bogactwa duchowego ich obrzędów i tradycji”⁴⁴.

Współcześnie nie sposób wyobrazić sobie duszpasterstwa uchodźców bez współpracy ekumenicznej i międzyreligijnej. Szczególnie ważnym zadaniem wszystkich chrześcijan jest dawanie wspólnego świadectwa zaangażowania w budowanie Królestwa Bożego na ziemi w obliczu cierpienia i ucisku uchodźców. Odniesienie do Jezusa Chrystusa winno się stać zasadą jedności jego uczniów w działaniu, które ma na celu pełne ich zjednoczenie. Jednak już teraz wspólne działania różnych Kościołów i wspólnot chrześcijańskich, a także wspólne wysiłki wyznawców religii niechrześcijańskich „mogą prowadzić do przygotowania coraz pilniejszych apelacji na rzecz uchodźców i innych przymusowo wysiedlonych osób”⁴⁵. Zdaniem papieża Franciszka „Jezus Chrystus wciąż oczekuje, aby Go rozpoznawać w migrantach i w uchodźcach, w uciekinierach i przesiedleńcach, i także w ten sposób wzywa nas, abyśmy dzielili się zasobami, niekiedy rezygnując z części naszego nabytego dobrobytu”⁴⁶.

Jak zauważył na początku swego pontyfikatu św. Jan Paweł II, wszyscy chrześcijanie muszą odnaleźć to, co już ich łączy wcześniej, zanim dojrzeje pełne ich zjednoczenie. Poprzez wspólne działanie misyjne, a z takim mamy często do czynienia wśród uchodźców, chrześcijanie wszystkich wyznań wspólnie zbliżają

⁴² PChU 87.

⁴³ PChU 88.

⁴⁴ FRANCISZEK, *Posynodalna adhortacja apostolska „Amoris laetitia”*, 19.03.2016, nr 46.

⁴⁵ PChU 110.

⁴⁶ FRANCISZEK, *Kościół bez granic matką wszystkich*, s. 5.

się do wspaniałego dziedzictwa ludzkiego ducha, które wypowiedziało się we wszystkich religiach⁴⁷. Dziedzictwo to odwołuje się do wizji ludzkiej godności, która opiera się na prawdzie, że człowiek został stworzony na obraz Boży (Rdz 1, 26), co rodzi także konsekwencje społeczne. Taka wizja człowieka jest bliska nie tylko wszystkim chrześcijanom, lecz także wyznawcom innych wielkich religii świata, dlatego może i powinna stać się podstawą różnych form współpracy ekumenicznej i międzyreligijnej, tak bardzo dzisiaj potrzebnej w dziele pomocy materialnej i duchowej uchodźcom⁴⁸. Warto tylko pamiętać, że współpraca z innymi Kościołami lub innymi religiami nigdy nie może przybierać kształtu działania wbrew własnej wierze lub sumieniu. Jeśli wspólnoty chrześcijańskie, w tym Kościół katolicki, chcą pozostać autentyczne i wiarygodne, muszą obracać Jezusa Chrystusa za stały punkt odniesienia⁴⁹.

*

Wytyczne duszpasterskie Stolicy Apostolskiej dotyczące duszpasterstwa uchodźców porządkują agendę problemów i rzucają wiele nowego światła na złożony problem przyjęcia przez wspólnoty Kościoła katolickiego uchodźców – także formalnie nie należących do tegoż Kościoła. Kluczowym problemem duszpasterskim pozostaje wciąż jednak pytanie, „jak Kościół może autentycznie wyrażać swoją miłość, gościnne przyjęcie i duszpasterskie zaangażowanie”⁵⁰, nie tracąc przy tym swojej tożsamości? Wydaje się, iż na to pytanie każdy Kościół lokalny musi poszukiwać swojej odpowiedzi – dostosowanej do miejscowych potrzeb uchodźców oraz aktualnych możliwości wspólnoty ich przyjmującej. Problemy uchodźców wymagają niewątpliwie holistycznych rozwiązań, co jest możliwe tylko przy współpracy Kościoła z władzami państwa, a nawet z instytucjami międzynarodowymi. Jednak już dzisiaj wiadomo, że konieczne są odpowiednie szkolenia dla duszpasterzy, osób konsekrowanych i wiernych świeckich mających na względzie przygotowanie do podjęcia zadań duszpasterskich wobec uchodźców. Warto ponadto przygotować alternatywne plany zbierania i redystrybucji pomocy charytatywnej na wypadek pojawienia się dużej liczby uchodźców w naszym kraju i poszczególnych Kościołach lokalnych.

⁴⁷ Por. JAN PAWEŁ II, *Encyklika „Redemptor hominis”*, 4.03.1079, nr 12.

⁴⁸ PChU 111.

⁴⁹ PChU 112; por. JAN PAWEŁ II, *List apostolski „Novo millennio ineunte”*, 6.01.2001, nr 49.

⁵⁰ PChU 106.

BIBLIOGRAFIA

- BAUMGARTNER A., O solidarne społeczeństwo. Dokument społeczny Kościołów w Niemczech, „Społeczeństwo” 8 (1998), nr 2, s. 307-316.
- CISŁO W., Imigranci u bram. Kryzys uchodźczy i męczeństwo chrześcijan XXI w., Kraków: Biały Kruk 2017.
- DEGÓRSKI B., Uczynki miłosierdzia w świetle starożytnych reguł mnisznych, „Vox Patrum” 16 (1996), z. 30-31, s. 259-274.
- FUCHS O., „Wenn Fremde bei dir in eurem Land leben...” (Lev 19,33-34). Zukünftige Herausforderungen durch die aktuelle Migrationsbewegung, „Theologie der Gegenwart” 60 (2017), nr 1, s. 47-71.
- KAMIŃSKI R., Duszpasterstwo nadzwyczajne, w: Leksykon teologii pastoralnej, red. R. Kamiński, W. Przygoda, M. Fiałkowski, Lublin: Towarzystwo Naukowe KUL 2006, s. 209-212.
- KAMIŃSKI R., Parafia, w: Leksykon teologii pastoralnej, s. 587-594.
- KÜPPERS A., SCHALLENBERG P., Flucht und Migration als Herausforderung christlicher Nächstenliebe, „Theologie der Gegenwart” 59 (2016), nr 3, s. 189-201.
- LIPIEC D., The Parish Pastoral Care and the Immigrants, „Roczniki Teologiczne” 64 (2017), z. 6, s. 67-80.
- MACK E., Muss Barmherzigkeit grenzenlos sein? Humanität gegenüber Migranten als ethisches Dilemma, „Theologie der Gegenwart” 59 (2016), nr 3, s. 173-188.
- MANDRY Ch., Zur „christlichen Identität“ Europas in Zeiten der Migration, „Theologie der Gegenwart” 59 (2016), nr 3, s. 162-172.
- Papieska Rada ds. Migrantów i Podróżnych, Papieska Rada Cor Unum, Przyjęcie Chrystusa w uchodźcach i przymusowo przesiedlonych. Wytoczne duszpasterskie, Watykan 2013.
- POMPEY H., ROß P. S., Kirche für andere. Handbuch für eine diakonische Praxis, Mainz: Matthias-Grünwald 1998.
- PRZYGODA W., Budowanie komunii Kościoła dzięki świadectwu miłości w świetle motu proprio „Intima Ecclesiae natura”, w: Kościół – komunია i dialog. Księga pamiątkowa ofiarowana Księdzu Biskupowi Kazimierzowi Ryczanowi w 75. rocznicę urodzin, red. P. Kantyka, J. Czerkawski, T. Siemieniec, Kielce: Jedność 2014, s. 327-338.
- PRZYGODA W., Posługa charytatywna Kościoła w Polsce. Studium teologiczno-pastoralne, Lublin: Wydawnictwo KUL 2004.
- Słownik katolickiej nauki społecznej, red. W. Piwowarski, Warszawa: Instytut Wydawniczy Pax 1993.

DUSZPASTERSTWO UCHODŹCÓW
W ŚWIETLE WYTYCZNYCH STOLICY APOSTOLSKIEJ
Z 2013 ROKU

Streszczenie

Wzmożony ruch migracyjny występujący współcześnie w całym świecie, a szczególnie w Europie jest wielkim wyzwaniem nie tylko dla państw i organizacji międzynarodowych, lecz także dla Kościoła. Problemy uchodźców wymagają holistycznych rozwiązań, co jest możliwe tylko przy współpracy Kościoła z władzami państw przyjmujących i państw pochodzenia uchodźców, a także z instytucjami międzynarodowymi. Jednak Kościół zobowiązany jest przede wszystkim do zorganizowania specjalnego duszpasterstwa uchodźców wszędzie tam, gdzie wśród uchodźców są wyznawcy Chrystusa, a także do poszukiwania nowych form dialogu i współdziałania z ludźmi wyznającymi inne niż chrześcijaństwo religie. Problem podjęty w tym opracowaniu można wyrazić w pytaniu: w jaki sposób organizować duszpasterstwo uchodźców odmiennych kulturowo i religijnie, by nie utracić swojej chrześcijańskiej tożsamości, a zarazem odpowiedzieć w sposób ewangeliczny na ewidentne potrzeby egzystencjalne i duchowe uchodźców? Odpowiedź na to pytanie z oczywistych względów została wyrażona w formie krótkiego artykułu. Mimo tego ograniczenia, autor stara się pokazać możliwości rozwiązania postawionego problemu w świetle wytycznych duszpasterskich ogłoszonych w 2013 roku przez dwie dykasterie Stolicy Apostolskiej: Papieską Radę ds. Migrantów i Podróżnych oraz Papieską Radę *Cor Unum*.

Słowa kluczowe: uchodźcy; migranci; przymusowo przesiedleni; duszpasterstwo uchodźców; duszpasterstwo migrantów.

PASTORAL CARE FOR REFUGEES IN THE LIGHT
OF GUIDELINES OF THE HOLY SEE OF 2013

Summary

The increased migratory movement that we may observe today around the entire world, and especially in Europe, is a great challenge not only for states and international organisations, but also for the Church. The problems of refugees require holistic solutions, which is possible only if the Church cooperates with the authorities of host countries and the countries of refugees' origin, and with international institutions. However, the Church is primarily obliged to organise special pastoral care for refugees wherever there are followers of Christ among the refugees, as well as to seek new forms of dialogue and cooperation with people professing religions other than Christianity. The problem raised in this study can be encapsulated in the following question: How to organise pastoral care for refugees who have a different cultural and religious background and not to lose our Christian identity and, at the same time, respond in an evangelical way to the evident existential and spiritual needs of refugees? For obvious reasons, the answer to this ques-

tion has taken the form of a short article. Despite this constraint, the author tries to demonstrate possible solutions to this problem in the context of the pastoral guidelines announced in 2013 by two dicasteries of the Holy See: the Pontifical Council for the Pastoral Care of Migrants and Itinerant People and the Pontifical Council *Cor Unum*.

Key words: refugees; migrants; the forcibly resettled; pastoral care for refugees; pastoral care for migrants

Translated by Rafał Augustyn